

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні питання державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також вдосконалення існуючих методів регулювання в цій області.

The article is devoted to the research of the problems of state regulation of foreign economic activity as well as to the working out of measures for improving of existing methods of regulations in this field.

Ключові слова: регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоторговельна політика, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, торгівля.

Вступ. На всіх історичних етапах розвитку держави зовнішньоекономічна діяльність впливала на вирішення економічних проблем на різних рівнях: народного господарства в цілому, окремих регіонів, об'єднань, підприємств. Як частина загальної структури народного господарства, зовнішньоекономічна діяльність впливає на удосконалювання внутрішньогосподарських пропорцій, розміщення і розвиток виробничих сил. Ще жодній країні не вдалося створити здорову економіку, ізольовавшись від світової економічної системи.

Зовнішньоекономічна діяльність стає усе більш важливим фактором розвитку народного господарства та економічної стабілізації нашої країни. Зараз немає практично жодної галузі в промислово розвинутих країнах, що не була б втягнута в сферу зовнішньоекономічної діяльності.

Питання державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності досліджували багато науковців, зокрема: Аквінський Ф., Баумоль В.Дж., Вандорен П., Вілліг Р., Вільсон Д.Ф., Вільямсом Б, Вільямсом О., Геєць В.М., Гольденберг І.А., Демзец Х., Депортер Б., Ділорензо Т., Жемчужникова Г.П., Загорський В.С., Залого З., Кейнс Дж., Кузнецов Ю., Кучеренко О., Лукас Р., Мельник А.Ф., Несторенко О., Нордхаус В., Ореховський П., Ойкне В., Панзар Дж., Петрович Й.М., Рікардо Д., Сміт А., Солоу Р., Тінберген Я., Тейлор Г., Філіпс Т., Фрідман М., Фелпс Е., Шегда А.В., Штігліц Дж., Щоголев А.В. та інші. [8]

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення методів, видів, управлінських органів, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність України.

Методологія. Теоретико-методологічну основу даної статті становлять сукупність цілей, основних видів та органів регулювання зовнішньоекономічної діяльності; адміністративні методи, які безпосередньо впливають на господарські відносини та економічні методи, які діють через ринковий механізм, а також типи та основні складові зовнішньоекономічної політики.

Результати дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність заснована на взаємовигідних економічних відносинах діяльність у галузі міжнародної торгівлі,

руху капіталів, міграції робочої сили, передачі технологій. У всіх країнах, а особливо в країнах із перехідною економікою, де сталася широка лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, її державне регулювання є об'єктивною необхідністю. Таке регулювання спрямоване на забезпечення захисту інтересів країни та суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та на пряму використання доходів і здійснення інвестицій, на розвиток конкуренції та ліквідацію монополізму.

Повноцінне функціонування економіки жодної країни не може відбуватися без розвинутої системи зовнішньоекономічних зв'язків. Включення національної економіки в систему світових господарських процесів позитивно впливає на розвиток економіки країни, сприяє підвищенню технічного рівня виробництва, раціональному використанню природно-сировинних ресурсів, ліквідації дефіциту окремих товарів, а відтак і підвищенню рівня життя населення.

До головних цілей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні належать: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку країни; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці; створення найбільш сприятливих умов для залучення національної економіки в систему світового поділу праці; наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Основними видами зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля, фінансово-кредитні операції, підприємницька діяльність, науково-технічна кооперація з іноземними підприємцями, надання їм різноманітних послуг. Ці напрями діяльності регулюються, з одного боку, державою в особі її органів, а з іншого – недержавними органами управління економікою (біржами, торговельними палатами, спілками тощо [2]) та самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі укладених між ними координаційних угод.

Органи державного управління, що здійснюють свої функції на макрорівні, поділяються на: загальнодержавні структури, які регулюють діяльність усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності та територіального розміщення. До них належать Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк, Державний митний комітет, Антимонопольний комітет. У компетенцію Верховної Ради України входить ухвалення та зміна законів, затвердження основних напрямів зовнішньоекономічної політики та структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, укладання міжнародних угод, установа спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності тощо. Кабінет Міністрів України визначає методи здійснення зовнішньоекономічної політики країни, координує діяльність міністерств та комітетів з регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ухвалює нормативні акти з питань такої діяльності, укладає міжнародні угоди та ін. Національний банк регулює курс національної валюти, проводить розрахунки за отриманими державними кредитами та боргами, здійснює використання золотовалютного резерву країни. Міністерство економіки забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики, координує зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів підприємництва та контролює додержання ними умов міжнародних угод,

уживає заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Державний митний комітет здійснює митний контроль в країні, а Антимонопольний комітет контролює додержання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства.

До територіальних органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності належать місцеві Ради народних депутатів та їхні виконавчі й розпорядчі органи, а також територіальні підрозділи органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Місцеві Ради народних депутатів та їхні виконавчі органи можуть виконувати свої зовнішньоекономічні функції лише через створені ними зовнішньоекономічні організації, які мають статус юридичної особи, і лише щодо суб'єктів підприємництва, розміщених на їхній території. Державні органи територіального регулювання зовнішньоекономічної діяльності створюються за погодженням з місцевими Радами народних депутатів у межах загального ліміту бюджетних коштів, що виділяються на утримання відповідних органів державного регулювання.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою адміністративних та економічних методів.

Адміністративні методи найдоцільніше застосовувати за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту та інфляції. Ними користуються, як правило, протягом короткого терміну з метою захисту економіки країни або її відродження через мобілізацію та оптимальне використання ресурсів. До них належать ембарго (повна заборона зовнішньоекономічної діяльності), ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товару та ін.

Економічні методи регулювання займають провідне місце в період стабілізації економіки. До них належать митні тарифи, збори, імпорتنі депозити (в галузі імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків тощо (в галузі експорту).

Важливу роль з-поміж економічних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності відіграють валютні обмеження, які спрямовано на розширення або отримання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни. Валютні обмеження охоплюють сферу зовнішньої торгівлі, рух капіталів та кредитів, переказ прибутків, податкових та інших платежів. У галузі зовнішньої торгівлі валютні обмеження вважають опосередкованим фактором стримування імпорту, оскільки використання валюти на закупівлю іноземних товарів дозволяється лише після отримання на це спеціального дозволу. Регулювання залучення та вивозу капіталу в цілому спрямовується на підвищення ефективності іноземного інвестування в економіку країни. Воно має подвійний характер. З одного боку, державне регулювання сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату за допомогою державних гарантій та надання пільг, а з іншого – обмежує вплив іноземного капіталу на економіку країни, яка залучає такі кошти.

Органи регулювання зовнішньоекономічної діяльності існують не лише у кожній країні, варто також назвати найвагоміші міжнародні організації, які займаються даним питанням на глобальному рівні:

- ЕКОСОР (Економічна і соціальна рада) – орган ООН, який займається координацією економічної і соціальної діяльності ООН та її спеціалізованих установ.

- Регіональні економічні комісії ООН - органи ЕКОСОР, покликані сприяти економічному розвитку та співробітництву країн окремих регіонів (Європа, Африка, Латинська Америка, Західна Азія, Азія і Тихий Океан), підвищенню життєвого рівня їх населення.

Лібералізація торгівлі між Україною і ЄС є двосторонньою, тобто Україна зменшує тарифні ставки на імпорт з ЄС (в процесі їх приведення до рівня, визначеного в рамках ГАТТ/СОТ), ЄС, з свого боку, збільшує квоти або зовсім скасовує кількісні обмеження на важливі для України експортні групи товарів (такі як, наприклад, текстильні вироби, чорні метали і продукція металургійної промисловості).

Створення між Україною і ЄС зони вільної торгівлі, окрім вищезазначених позитивних аспектів, надасть можливість розпочати переговорний процес щодо започаткування митного союзу, що є підставою для підписання Угоди про асоційоване членство.

Виходячи з передумов інтеграції, не можна лишати поза увагою такий альтернативний шлях розв'язання проблеми як розвиток співробітництва в рамках Співдружності незалежних держав (СНД). Але, враховуючи негативний історичний досвід співвідносин (зокрема з Російською Федерацією), низький рівень економічного розвитку і впровадження ринкових механізмів в країнах з перехідною економікою, саме проєвропейський вектор зовнішньоекономічної політики України дає можливість "підтягнути" загальний стан економіки і соціальної сфери до світового рівня. Безумовно, партнерство з країнами СНД є стратегічним і нам слід розвивати торговельні відносини, але виходячи, насамперед, з інтересів країни.

На сьогоднішній день набуває реальності етап створення між Україною і ЄС зони вільної торгівлі (відповідно до ст. 4 Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) і Національної програми інтеграції України до ЄС). Однією з передумов подальшого розвитку переговорного процесу з цього питання і першочерговим заходом є приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ). Тобто найактуальнішими проблемами в сфері зовнішньоекономічної політики на сьогодні є:

- прискорення процесу адаптації національної законодавчої бази в сферах державного управління, зовнішньої торгівлі, захисту інтелектуальної власності до вимог ГАТТ/СОТ, підготовка і проведення двосторонніх переговорів з країнами - членами СОТ щодо приведення у відповідність кодів товарної номенклатури і узгодження тарифних ставок;

- у сфері лібералізації торгівлі між Україною і ЄС - поступове зниження тарифних ставок на імпорт відповідно до вимог Єврокомісії;

- ліквідувати корупцію у владних управлінських структурах, стимулювати почуття патріотизму держслужбовців. Байдужість до долі України гальмує проведення необхідних заходів.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні повинне забезпечувати таке: захист економічних інтересів країни та інтересів суб'єктів цієї

діяльності; створення однакових можливостей для суб'єктів ЗЕД у розвитку всіх видів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та самостійному визначенні напрямів використання доходів та вкладення інвестицій; заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері ЗЕД. У кінцевому результаті регулювання повинне підпорядковувати цю діяльність розвитку економіки України, насамперед забезпечити її збалансованість і рівновагу на внутрішньому ринку, сприяти структурним змінам у виробництві, створювати сприятливі умови для входження країни в міжнародний поділ праці.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється методом розробки і реалізації державної зовнішньоекономічної політики.

Зовнішньоекономічна політика - складова частина внутрішньої економічної політики держави. Звичайно, вирішення загальних завдань зовнішньоекономічної політики в кожній країні має свої специфічні особливості.

Вирішення питання про входження до міжнародної економіки потребує від України також чіткого визначення стратегічних і тактичних цілей зовнішньоекономічної політики. З огляду на економічну і політичну ситуацію, що склалася у світі, стратегічні цілі формування зовнішнього сектору економіки України визначаються як орієнтація країни на європейські інтеграційні структури, які розвиваються на основі ЄС. Україна стоїть сьогодні на початку шляху до європейської спільноти. Набуття повноправного членства в ЄС передбачає послідовне здійснення певних практичних кроків. [4;6]

1. Набуття Україною членства в СОТ.
2. Проведення переговорного процесу та підписання угоди про асоціацію України в ЄС.
3. Проведення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.
4. Приведення законодавства України у відповідності до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах.
5. Виконання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
6. Проведення переговорного процесу та створення митного союзу між Україною та ЄС, митою якого має стати поступове усунення митних, правових і технологічних перепон у цій сфері.
7. Повне виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та копенгагенських критеріїв членства в Євросоюзі.
8. Створення реальних передумов для вступу України до ЄС.

Тактичні цілі спрямовані на посилення співробітництва в рамках СНД. Це дасть змогу, з одного боку, зберегти і закріпити на перспективу ринки збуту в країнах пострадянського простору, з іншого боку – нарощувати експортний потенціал і отримувати ті види товарів і послуг. Капіталу та робочої сили, в яких Україна відчуває потребу через обмеженість економічних ресурсів і відсутність конкурентних переваг у їх виробництві.

Інтеграція України у світові економічні структури потребує певного часу і відбуватиметься в міру формування внутрішніх і зовнішніх передумов. Основними з таких є: розвиток власних галузей. Що мають конкурентні переваги у світовій

економіці; створення могутнього внутрішнього ринку – основи для завоювання міжнародних ринків і закріплення на них; забезпечення фінансової стабільності, розвитку підприємництва та сприятливого інвестиційного клімату; досягнення повної конвертованості національної грошової одиниці; постійна гармонізація національного зовнішньоекономічного законодавства з вимогами і нормами СОТ.

Найбільш прийнятною для України є експортно орієнтована модель економічного розвитку. Тому втілення експортно орієнтованої стратегії має відбуватися паралельно з реалізацією політики імпортозаміщення.

Реалізація такої моделі повинна спиратися на комплексну і динамічну державну зовнішньоекономічну політику, основними елементами якої мають бути: інтеграція економіки в європейські та світові економічні об'єднання; створення могутнього експортного сектору; залучення іноземних інвестицій; здійснення закордонної підприємницької діяльності; гнучка податкова, цінова, кредитна, фінансова та валютна політика, що стимулюватиме диверсифікацію експортно-імпортних відносин; формування розгалуженої зовнішньоекономічної інфраструктури; кадрове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Головне завдання української держави сьогодні – визначити нові напрямки, форми, засоби та етапи реалізації зовнішньоекономічної стратегії. Реструктуризація народного господарства країни має бути здійснена з урахуванням внутрішніх можливостей і зовнішніх факторів для того, щоб використавши існуючі та розкривши потенційні конкурентні переваги національної економіки, сприяти реалізації національних економічних інтересів, зростанню добробуту народу.

Основні складові зовнішньоекономічної політики України:

- зовнішньоторгова політика;
- інвестиційна політика;
- політика науково-технічного співробітництва;
- валютно-фінансова політика;
- політика міграції робочої сили та ін.

Кожне з напрямлень зовнішньоекономічної політики вирішує проблеми з урахуванням етапу розвитку країни і сучасних тенденцій розвитку світового господарства.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється з урахуванням наступної мети: забезпечення збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку країни; стимулювання прогресивних ринкових структурних змін в економіці; створення сприятливих умов для входження економіки України в систему міжнародного розподілу праці.

Розрізняють два типи зовнішньоекономічної політики держави:

Фритредерство чи вільна торгівля. Політика вільної торгівлі являє собою мінімальне втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність, необмежений доступ на вітчизняні ринки іноземних товарів. Та країна, яка провадить зовнішньоекономічну діяльність, дотримується або політики вільної торгівлі, або протекціоністської політики. Перша характеризується мінімальним втручанням у процеси ЗЕД, у цьому випадку торгівля розвивається на засадах дії ринкових сил, попиту і пропозиції. Вважають, що за цих умов краще гарантовані ті вигоди, які забезпечує міжнародне економічне співробітництво.

Протекціонізм. Політика протекціонізму передбачає втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність, введення різних обмежень по відношенню до зарубіжних товарів з метою підтримки національного виробника. У разі протекціоністської політики - внутрішній ринок захищають від іноземної конкуренції за допомогою митних бар'єрів та інших економічних і політичних важелів.

У разі недосконалої конкуренції на світовому ринку вміло проведена протекціоністська політика є обґрунтованою. Протекціонізм у міжнародній торгівлі допомагає: дещо зменшити вплив на національну економіку негативних тенденцій, що є на світовому ринку; захистити від іноземної конкуренції національні галузі економіки, які ще не зміцніли; сприяє збільшенню зайнятості населення; дає змогу реалізувати внутрішні програми економічного розвитку, збільшувати доходи уряду. Водночас, протекціонізм, створюючи різні перешкоди на шляху міжнародного товарообміну, може завдати значної шкоди національній економіці, зменшити її ефективність і конкурентоспроможність. Тому уряди країн, регулюючи ЗЕД, найчастіше дотримуються політики поміркованої. Це дає змогу значно зменшити негативний вплив протекціонізму. Порівняно відкритим вважають торговельний режим, якщо середній рівень митного оподаткування імпорту менше 25%. Зазначимо, що у разі високих, протекціоністських бар'єрів партнери по торгівлі можуть застосувати такі самі заходи й ефективність захисної політики може бути зведена нанівець.

Незважаючи на переваги політики вільної торгівлі, всі держави в тій чи іншій мірі використовують протекціонізм. В реальній дійсності в чистому вигляді ні один з цих підходів не використовується, а в тій чи іншій комбінації.

Науково-технічне співробітництво - це вид зовнішньоекономічної діяльності, коли дві самостійні сторони об'єднують на відплатній основі свої науково-дослідницькі, проектно-конструкторські та інформаційні ресурси з метою одержання наукових та технічних результатів. Воно сприяє прискоренню науково-технічного прогресу і впровадженню інновацій у виробництво.

Майже усі види зовнішньоекономічної діяльності відображені в експорті та імпорті. Роль міжнародної торгівлі в розвитку національної економіки полягає в тому, що вона є засобом розвитку спеціалізації і концентрації виробництва, підвищення продуктивності ресурсів, збільшення обсягів національного виробництва і добробуту населення. Міжнародна торгівля дає змогу: одержувати природні, інвестиційні та інші ресурси, яких не вистачає в країні; отримувати з інших країн сучасну техніку і нові технології; урізноманітнювати асортимент споживчих товарів і краще задовольняти потреби населення.

У системі зовнішньоекономічних відносин держави головне місце належить торговельній діяльності. Як вже було сказано вище, саме зовнішня торгівля була тією початковою формою міжнародної господарської діяльності, яка стимулювала розвиток інших її видів.

Висновки.

Політика державного регулювання ЗЕД України повинна бути спрямована безпосередньо на покращення системи методів її здійснення і вдосконалення

законодавчої бази. Крім того, орієнтуючи ЗЕД на довгострокову перспективу, забезпечуючи формування сприятливих умов на світовому ринку для вітчизняного експорту й активізації інших зовнішньоекономічних зв'язків, а також змінюючи структуру експорту від продажу сировини до пропозиції на світових ринках готової продукції.

Найбільш прийнятною політикою в галузі зовнішньоекономічної діяльності в Україні повинна бути змішана політика протекціонізму і вільної торгівлі з перевагою першої.

Державне регулювання ЗЕД в Україні в галузі створення сприятливого інвестиційного клімату повинне бути спрямованим у першу чергу на вдосконалення законодавчої бази в цій сфері, а також на забезпечення фінансової стабільності в країні та досягнення низьких темпів зростання інфляції. Використання цих заходів внесе неоціненний вклад у розвиток національної економіки.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності прямо пропорційно впливає на ефективність проведення регіональної політики, яка включає в себе структурну, промислову перебудову, проведення інвестиційної політики, спрямованої на створення в регіоні сприятливого інвестиційного клімату, створення вільних економічних зон. Заходи, застосовувані державою при проведенні регіональної політики, сприяють більш швидкому економічному зростанню розвинутих регіонів і виходу з депресивного стану відсталих регіонів країни.

Література

1. Вахненко Т. Концептуальні засади управління зовнішньоекономічним боргом України [Текст] / Т.Вахненко // Економіка України. Науковий журнал. / засновник міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Національна академія наук України. – 2007, січень. №1 – С.14-23. К.: «Преса України» - 2007. – Щоміс. – ISSN 0131-775X. – 2908 пр.
2. Дахно І.І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. [Текст] – К.: МАУП, 2006. – 304с. 20 см. – 422 пр. – Бібліогр. с.: 295-296. – ISBN 966-364-339-0. (в пер.).
3. Долішній М. Моделі державного регулювання в ринковій економіці [Текст] / М. Долішній // Економіка України. Політико-економічний журнал. / засновник міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Національна академія наук України. – 1999, червень. №6. – С.24-28. К.: «Преса України» - 2007. – Щоміс. – ISSN 0131-775X. – 1900 пр.
4. Кредісов А.І., Березовенко С.М., Волошин В.В. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник. [Текст] – К.:ВІРА-Р, 2002. – 544с. 22 см. – 700 пр. – Бібліогр. с.: 535-536. – ISBN 966-7807-10-X.
5. Михасюк І.Р., Мельник А.Ф., Залога З.М. Державне регулювання економіки: Підручник. [Текст] – К.: Атіка, 2000. – 592с. 20 см. – 3290 пр. – Бібліогр. с.: 572-585. – ISBN 966-7714-24-1. (в пер.).
6. Румянцев А.П., Климко Г.Н., Рокоча В.В. Міжнародна економіка: Підручник. [Текст] – К.: Знання, 2006. – 480с. 22 см. – 4500 пр. – Бібліогр. с.: 470-479. – ISBN 966-346-137-3. (в пер.).
7. Сорока К.О., Макаренко А.А., Стовпа Я.С. Місце та роль маркетингових досліджень [Текст] // Економіка Фінанси Право. Інформаційно-аналітичний журнал. / засновник АФ «Аналітик» за участю Академії муніципального управління. – 2007, червень. №6. – С.7-10. К.: «Аналітик» - 2007. – Щоміс. – КВ №4384 від 18.07.2000. – 900 пр.
8. Храмов В.О., Бовтрук Ю.А. Зовнішньоекономічна політика: Навч. посібник. [Текст] – К.: МАУП, 2002. – 264с. 20 см. – 6000 пр. – Бібліогр. с.: 257-260. – ISBN 966-608-180-6. (в пер.).